

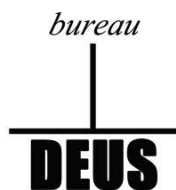
Dé vrijzinnigheid

Dé vrijzinnigheid

Erik Jan Tillema

ISBN: 9789402105940

© Erik Jan Tillema



www.bureaudeus.nl

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Nicolette Bruiningfonds.

Inhoudsopgave:

Voorbeschouwing	p. 7
Inleiding	p. 11
Vrijzinnige geloofsgemeenschappen	p. 16
Geloofsgroepen	p. 26
Traditionele geloofsgroep	p. 28
Wat geloven ze?	p. 43
Interreligieuze geloofsgroep	p. 54
Wat geloven ze?	p. 64
Spirituele geloofsgroep	p. 74
Wat geloven ze?	p. 88
Klassiek-vrijzinnige geloofsgroep	p. 105
Wat geloven ze?	p. 120
Religieus-kritische geloofsgroep	p. 132
Wat geloven ze?	p. 139
Onderzoeksresultaten	p. 144
Inspiratiebronnen	p. 149
God	p. 160
Jezus	p. 165
Heilige Geest	p. 169
Bijbel	p. 173
Hemel	p. 176
Zonde	p. 182
Bidden	p. 186
Kerkdienst	p. 189
Avondmaal	p. 193
De doop	p. 196
Vrijzinnige oecumene	p. 198
De kern van het vrijzinnige geloof	p. 201
Vrijzinnig-vrijzinniger	p. 207
Slotwoord	p. 211
Bijlage + literatuurlijst	p. 214

VOORBESCHOUWING

Dit boek begin ik met een persoonlijk voorwoord omdat het laat zien waarom ik aan dit boek ben begonnen. Van jongs af aan ben ik geïnteresseerd in religie; in de religieuze verhalen, in wat religie met mensen doet. Na de middelbare school ging ik daarom godsdienstwetenschappen studeren, eerst aan de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam, later ook aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). Inmiddels liggen mijn studiejaren al enige tijd achter mij en ik ben nu zelfstandig onderzoeker op het gebied van religie en levensbeschouwing.

Zelf ben ik ook kerkelijk actief en wel in de vrijzinnigheid. Tot 2012 was ik de landelijke voorzitter van de Vereniging van Vrijzinnige Protestanten (VVP), de vrijzinnige stroming binnen de Protestantse Kerk. Daarnaast onderhoud ik goede en warme contacten met de andere vrijzinnige geloofsgemeenschappen waar het in dit boek om draait: de Remonstrantse Broederschap, de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB, de Algemene Doopsgezinde Sociëteit en Het Apostolisch Genootschap. Deze vrijzinnige geloofsgemeenschappen zal ik later nog uitgebreider introduceren.

Het komt er op neer dat ik mij thuis voel in de vrijzinnigheid en dat ik er kennis van heb. Dat is niet onbelangrijk wanneer je er een boek over wilt schrijven.

Dit boek bevat de resultaten van een groot onderzoek dat ik heb uitgevoerd onder vrijzinnigen in 2011-2012. Het idee om dit onderzoek uit te voeren, ontstond bij mij toen ik mij steeds meer ging inzetten voor de vrijzinnigheid. Want wanneer je je ergens actief voor gaat inzetten, ga je je ook afvragen: waar zet ik mij voor in? Wat is de vrijzinnigheid nu eigenlijk? Een antwoord op die vraag is voor jezelf handig, maar ook in de communicatie naar buiten toe. Ga maar eens uitleggen wat de vrijzinnigheid is.

Daar zit meteen een probleem, want veel vrijzinnigen zullen zeggen dat het onmogelijk is om een omschrijving te geven van de vrijzinnigheid. Je verzandt vaak meteen in algemene termen: de vrijzinnigheid staat voor vrijheid, openheid. Zij is ondogmatisch, kritisch en verdraagzaam. Allemaal termen die van toepassing zijn op de vrijzinnigheid, maar wat betekenen ze concreet? Een duidelijk beeld wordt met deze termen niet geschetst.

Het is ook niet mogelijk om een duidelijker beeld te schetsen, menen velen, juist omdat de vrijzinnigheid staat voor vrijheid in het geloof. Het geloof wordt niet opgelegd. Iedereen bepaalt en creëert zijn of haar eigen opvattingen. Zo ontstaat er een grote diversiteit waar je geen algemene uitspraken over kunt doen. Tenminste, dat wordt gezegd...

Bij mij gaat mijn onderzoekshart dan kloppen. Wanneer wordt gezegd dat van een bevolkingsgroep (namelijk de vrijzinnigen) geen duidelijke omschrijving gegeven kan worden, wil de onderzoeker juist naar het tegenovergestelde streven. Zeg tegen een onderzoeker dat iets onmogelijk is en hij zal het tegendeel bewijzen! De vrijzinnigen vormen als het ware één groep, hebben binding met elkaar. Dan moeten er gemeenschappelijke delers zijn, zo meent de onderzoeker. Dan moet het mogelijk zijn om concrete uitspraken te doen over deze groep. Dat is de reden waarom ik dit onderzoek heb uitgevoerd. Ik wil kijken wat de vrijzinnigheid nu precies is.

Tot zover iets over mijn achtergrond en de reden om dit boek te schrijven. Ik vind het ook nodig om nog iets te zeggen over mijn schrijfstijl. Iemand die een zakelijk en wetenschappelijk boek verwacht, zal bedrogen uitkomen. Ik heb dit boek geschreven voor een groot publiek. Ik wil helder en duidelijk zijn en daarom probeer ik zoveel mogelijk luchtig te schrijven. Mijn schrijfstijl is ook vlot – dat past misschien bij mijn generatie, de internetgeneratie. Ik schrijf snel en soms ook kort-door-de-

bocht. Sommigen zullen dat prettig vinden om te lezen, anderen zullen zich er aan storen. Ik kan het niet helpen: het is mijn schrijfstijl.

Ik maak in de tekst gebruik van voetnoten. Het zijn er nogal wat, maar ik heb mezelf beperkt. Drie voetnoten per zin bevordert de leesbaarheid niet. En daar is het mij om te doen: dat dit boek prettig leest. Zo min mogelijk voetnoten dus. Toch zijn het er nog een hoop geworden – je ontkomt er niet aan. De liefhebber mag ze lezen. Anderen kunnen ze laten voor wat ze zijn.

Tenslotte nog iets over de titel van dit boek: *Dé vrijzinnigheid*. Dat is natuurlijk een leuke en uitdagende titel. Er wordt gezegd dat je niet kunt spreken over dé vrijzinnigheid omdat de groep te divers is. Toch doe ik het. Niet alleen omdat een beetje provoceren nooit verkeerd is, maar ook omdat ik met dit boek wil aantonen dat het weldegelijk mogelijk is om uitspraken te doen over dé vrijzinnigheid.

Dan rest mij enkel nog iedereen veel leesplezier te wensen.

Apostolischen over God

God betekent voor mij: onvoorwaardelijke liefde; vergevingsgezindheid. In ons mensen ligt de opdracht om god in de mensen waar te maken.

man, 33 jaar

Voor mij is God de creërende kracht waaruit alles is ontstaan.

Misschien is deze kracht binnenkort wel te verklaren door natuurwetenschappers.

man, 51 jaar

God is voor mij datgene wat ik niet meer kan verklaren maar wat ik wel ervaar.

vrouw, 64 jaar

God is voor mij het vermogen in mensen om lief te hebben, te vergeven, barmhartig te zijn, te ondersteunen en te troosten, het vermogen om te redeneren, dingen te onderzoeken en denkbeelden met elkaar te vergelijken – die eigenschappen die ons als biologische wezens onderscheiden van dieren.

man, 47 jaar

God kom ik dagelijks tegen in de vorm van mijn medemens.

man, 46 jaar

INLEIDING

Hoe kijken vrijzinnigen tegen bepaalde geloofsopvattingen aan? Hoe ervaren ze hun geloof en waar laten ze zich door inspireren? Met andere woorden: hoe ziet het vrijzinnige geloof er uit? Dat is de centrale vraag van het onderzoek dat ik heb uitgevoerd en waar dit boek het verslag van is.

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het vrijzinnige geloof. Deze informatie kan verschillende voordelen opleveren. Ten eerste omdat er verschillende vooroordelen over vrijzinnigen bestaan. Vrijzinnigen zouden halve gelovigen zijn, of helemaal niets geloven. Dit onderzoek toont aan dat dit niet zo is. Het tweede voordeel is dat vrijzinnigen met deze informatie beter naar buiten kunnen treden. Hiermee kunnen ze laten zien: dit zijn wij. Hier staan wij voor.

Hoe ziet het vrijzinnige geloof er uit? Op wat voor manier beantwoord je zo'n vraag? Ik heb dat gedaan aan de hand van een theoretische studie en een empirisch onderzoek.

Een theoretische studie is nodig voor je vraagstelling. Je kunt in het wilde weg vragen stellen aan mensen, maar wanneer je theoretische kennis hebt, kun je dat gericht en dus beter doen. De theoretische studie dient als basis voor goed onderzoek. Die theoretische studie beslaat een groot deel van dit boek want ik wilde nauwkeurig en volledig zijn.

Ik wil gaan onderzoeken wat vrijzinnigen geloven. Dan moet je eerst gaan uitzoeken wat voor verschillende manieren van geloven er zijn. Voor mijn onderzoek heb ik daarom verschillende geloofsstromingen die in Nederland te herkennen zijn in kaart gebracht. Hoe heb ik dat gedaan? Simpelweg door heel veel boeken te lezen. Ik ben namelijk van mening dat de boekenmarkt een goede afspiegeling is van wat leeft in Nederland. Boeken zijn een voedingsbodem voor onze opvattingen. Boeken verschijnen omdat ze worden gelezen door een publiek dat er interesse in heeft. Zo verschijnen er boeken

die een orthodoxe geloofsopvatting uitdragen. Die worden voornamelijk gelezen door orthodoxe gelovigen. Hetzelfde geldt voor spirituele boeken, atheïstische boeken, enzovoort.

Door te lezen herkende ik langzaam vijf verschillende geloofsgroepen. Alle verschenen boeken zijn grofweg onder te brengen in vijf geloofsstromingen: traditioneel, spiritueel, interreligieus, klassiek-vrijzinnig en religieus-kritisch.

De groep van traditionele gelovigen bestaat uit de wat meer behoudende kerkmensen. Je kunt grofweg zeggen dat zij boeken van orthodoxe snit lezen. Interreligieuze gelovigen lezen juist weer boeken die informatie bieden over de gelijkenissen tussen de wereldgodsdiensten. Spirituele gelovigen hebben interesse in spirituele teksten, vrijzinnigen in vrijzinnige publicaties en de kritische groep kan zich vinden in bijvoorbeeld atheïstische boeken.

Deze groepsindeling lijkt erg overzichtelijk maar ik moet er een kanttekening bij plaatsen. De (godsdienst)sociologie maakt vaker gebruik van zogenaamde typologieën. Hiermee kun je makkelijk groepen indelen. Een bekend voorbeeld is de kerk-sekte-typologie die religieuze organisaties indeelt door te kijken naar hun relatie met de samenleving.

De theoretische groepen die je voor zo'n typologie creëert, zijn als het ware ideaalbeelden die fictief zijn. Ze bestaan alleen op papier. In de praktijk komen ze in deze vorm vaak nauwelijks voor. Neem nu mijn groep van traditionele gelovigen. Ik zal waarschijnlijk niemand vinden die voor honderd procent aan het beeld van deze groep voldoet. In de praktijk zie je veel vaker dat iemand in verschillende mate overeenkomsten heeft met meerdere groepen. Er is altijd sprake van een mix. Daarom heet de term ook 'ideaaltipe'. Zij vormen het ideale beeld van de groep. Zo ideaal dat die niet in de praktijk voorkomt.

De vraag rijst op: waarom groepen creëren die toch niet bestaan? Het antwoord is simpel. Ze dienen als theoretische

basis. Beschouw ze als ijk-groepen waaraan de praktijk gespiegeld wordt. Bij de bespreking van de onderzoeksresultaten zal ik dit verder toelichten.

Zoals gezegd bestaan er binnen de (godsdienst)sociologie verschillende classificatiesystemen. Toch heb ik een nieuwe gecreëerd, omdat een typologie op basis van geloofsopvattingen nog niet bestaat. De eerder genoemde kerksekte-typologie kijkt naar de relatie met de samenleving. Mijn typologie kijkt naar geloofsvoorstellingen.

Bij de vijf geloofsgroepen horen verschillende geloofsuitspraken die passen bij die groep. Bij de traditionele geloofsgroep hoort bijvoorbeeld de stelling 'God is schepper van Hemel en aarde'. Per groep heb ik uitspraken over verschillende onderwerpen opgesteld. Het zijn in totaal tien onderwerpen, namelijk: God, Jezus, Heilige Geest, Bijbel, Hemel, Zonde, bidden, Avondmaal en doop.

Deze geloofsuitspraken heb ik gebruikt voor mijn onderzoek. Ik heb enquêtes verstuurd met daarin deze uitspraken. Vrijzinnigen die aan het onderzoek deelnamen, konden ze beoordelen met een cijfer tussen één en tien. Een één geeft aan dat iemand het absoluut niet met de stelling eens is, een tien geldt voor het tegenovergestelde.

Ruim achthonderd vrijzinnigen uit de vijf geloofsgemeenschappen vulden deze enquête in. Deze eerste grote enquête bestond naast de geloofsuitspraken ook uit vragen over inspiratiebronnen: waar laten vrijzinnigen zich door inspireren? Een tweede vervolgenquête is ingevuld door ruim tweehonderd vrijzinnigen. Deze enquête bestond uit enkele open vragen over God, de Hemel en andere geloofsthema's. Het leverde een grote verzameling van uitspraken op. De meest interessante uitspraken zijn terug te vinden door het hele boek heen. Ze geven een inzichtje in het vrijzinnige geloof.

Tot zover wat uitleg over het onderzoek. Uitgebreidere informatie over de aanpak van het onderzoek en de vraag of het allemaal representatief is (wees gerust, dat is het) is te vinden in de bijlage achterin dit boek.

Dan nu over de opbouw van het boek. Na de voorbeschouwing en deze inleiding introduceer ik eerst de vijf vrijzinnige geloofsgemeenschappen. Daarna komen de vijf geloofsgroepen die ik heb gecreëerd uitgebreid aan bod. Behalve dat het een goede theoretische basis vormt, schetst dit deel van het boek ook een mooi beeld van de christelijke kaart van Nederland. Hierna volgt het belangrijkste deel van het boek: de bespreking van de onderzoeksresultaten, gevolgd door enkele concluderende opmerkingen. De laatste twee hoofdstukken vormen tenslotte de afsluiting van het boek.

Doopsgezinden over de Heilige Geest

De Heilige Geest is voor mij de spirit die de mensheid doet ontwikkelen, zowel persoonlijk als in de wetenschap. Heilig betekent ook: één zijn. Eén zijn met jezelf. Bij je binnenste bron op zoek gaan naar dat wat je zoekt. Al die cursussen die nodig zijn om jezelf te ontwikkelen, zijn mijns inziens een zoektocht naar de Heilige Geest.

Je pure zelf ontdekken en er op vertrouwen.

man, 64 jaar

Hier kan ik geen definitie van geven. Daar gaat het mij ook niet om. Het gaat om wat de Geest doet (...) De Geest leidt, stuurt, helpt, inspireert. Ik voel dat de Geest werkt. Het is de kracht die in mensen werkt.

vrouw, 46 jaar

Voor mij is de Heilige Geest de creatieve kant van God die mensen aanzet tot ongedachte dingen, die mensen boven zichzelf laat uitstijgen en van visioenen werkelijk maakt.

vrouw, 65 jaar

Ik heb weinig met de Heilige Geest; ik ben meer van het praktische christendom en wijd niet veel gedachten aan de Heilige Geest.

vrouw, 90 jaar

VRIJZINNIGE GELOOFSGEMEENSCHAPPEN

Dit onderzoek richt zich op vijf vrijzinnige geloofsgemeenschappen: de Remonstrantse Broederschap, de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB, de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, Het Apostolisch Genootschap en de Vereniging van Vrijzinnige Protestanten (VVP). Waarom deze vijf? Omdat zij zich alle vijf duidelijk presenteren als vrijzinnige organisaties. Dat doen zij op zo'n manier dat de buitenwacht meent dat deze vijf groepen de vrijzinnige stroming in Nederland vormen.

Zijn dit echter alle vrijzinnigen in Nederland? Nee: er is nog een kleine unitarische beweging (in andere landen is het aantal unitariërs groter), een kleine vrijzinnige beweging binnen de Rooms-Katholieke Kerk en de eveneens kleine Vrij-Katholieke Kerk. Ook veel lutheranen zijn vrijzinnig en daarnaast telt Nederland nog vele andere vrijzinnige gelovigen die niet zijn aangesloten bij een organisatie.

Waarom zijn deze andere groepen dan niet bij het onderzoek betrokken? Ten eerste omdat deze geloofsgemeenschappen klein en niet erg zichtbaar zijn. Nu telt de VVP ook niet veel leden en ook de Remonstrantse Broederschap, Doopsgezinde Sociëteit en NPB zijn klein, maar deze groepen zijn wel zichtbaarder. Historisch gezien vormen deze vier organisaties ook de klassieke, protestantse vrijzinnigheid. Hun geschiedenis is met elkaar verweven; al tijden is er onderlinge uitwisseling.

Dat is anders voor Het Apostolisch Genootschap. Zij is juist groot maar wel erg onzichtbaar. Het bestaan van deze vrijzinnige reus is vaak niet bekend. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid publiceerde in 2006 een dik boek getiteld *Geloven in het publieke domein*¹ dat informatie wil geven over de religieuze kaart in Nederland. Onder het kopje 'vrijzinnig' wordt gemeld dat er drie vrijzinnige kerken zijn, namelijk de Remonstrantse Broederschap, de Algemene

Doopsgezinde Sociëteit en de NPB. De VVP wordt wel genoemd maar buiten beschouwing gelaten omdat het om een beweging binnen een kerk gaat. Ook de Zwingli-bond komt ter sprake met de opmerking dat er minder dan honderdvijftig zwinglianen zijn. Zes jaar later is er van een Zwingli-bond geen sprake meer: door vergrijzing was het ledental zo ver teruggelopen dat de bond zich genoodzaakt zag op te gaan in geestverwant NPB.²

Het boek dat een overzicht van de religieuze kaart wil geven, noemt echter niet de grootste vrijzinnige organisatie. Het Apostolisch Genootschap komt heel even ter sprake onder de noemer 'apostolische stroming' onder het kopje 'overige christelijke kerken'.

Er is nog een reden om voor dit onderzoek deze vijf geloofsgemeenschappen te selecteren. Deze vijf staan namelijk met elkaar in contact. Zowel op landelijk als plaatselijk niveau is er veel onderling contact. Er bestaan samenwerkingsgemeentes tussen doopsgezinden, remonstranten, VVP-ers en NPB-ers waar niet altijd meer duidelijk is wie wat is. Ook op landelijk niveau wordt gesproken over samenwerking en enige tijd zelfs over een vereniging tot één vrijzinnige organisatie. Dat idee is echter alweer losgelaten.³

Doopsgezinden, remonstranten, VVP-ers en NPB-ers hebben dus veel onderling contact en sinds kort is ook Het Apostolisch Genootschap een speler in deze vrijzinnige oecumene. Die onbekendheid van de apostolischen was de reden dat ze nog niet meededen. Voorlopig beperkt het contact zich nog tot landelijke projecten, maar in de toekomst is veel mogelijk.

Om deze redenen richt dit onderzoek zich dus tot vijf geloofsgemeenschappen. Ik zal nu per geloofsgemeenschap een korte introductie geven.

De Algemene Doopsgezinde Sociëteit

De doopsgezinden vormen een vreemde eend in de bijt. Ze noemen zich niet vrijzinnig; er zijn (veel) vrijzinnige doopsgezinden maar ook orthodoxe doopsgezinden. Daarnaast maken de Nederlandse doopsgezinden deel uit van een niet-vrijzinnige wereldkerk. Doopsgezinden uit andere landen (in het buitenland *mennonites* genoemd) kijken wel eens bevreemd naar die vrijzinnige Nederlanders, maar elke familie heeft uiteraard een paar vreemde ooms of tantes. Dat de *mennonites* zich verbonden voelen met hun Nederlandse geloofsgenoten blijkt alleen al uit hun naam. *Mennonites* verwijst naar Menno Simons (1496-1561), een Fries. Simons was een rooms-katholieke pastoor maar maakte de overstap naar de doopsgezinden (toen nog wederdopers geheten) die op dat moment een verdeeld zootje waren. Simons drukte zijn stempel op de doopsgezinde beweging die daardoor volwassen werd.

De doopsgezinden kennen een lange geschiedenis die in Nederland in 1530 begint. Zeker tot en met de zestiende eeuw worden doopsgezinden niet getolereerd en vervolgd. De lijst met doopsgezinde martelaren bevat duizenden namen. Die vervolging verandert langzaam in gedogen en uiteindelijk in algemene acceptatie rond 1800. Vanaf die tijd gaan de doopsgezinden zich ook beter organiseren. Sinds 1753 was er al een doopsgezinde opleiding voor predikanten, maar de doopsgezinden zelf vormden verschillende groepjes die naast elkaar stonden. Dat veranderde in 1811 met de oprichting van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit. Vanaf dat moment vielen alle doopsgezinde gemeenten onder één koepelorganisatie.⁴

De doopsgezinde leer was anders dan de dominante, gereformeerde leer maar dat verschil werd niet veroorzaakt omdat doopsgezinden vrijzinnig dachten. Tot het midden van de negentiende eeuw kan men nog niet echt spreken van vrijzinnige doopsgezinden. Dat kan pas later, als het Verlichtingsdenken zich laat gelden onder de doopsgezinden.

Tot zover een kleine historische schets van de doopsgezinden. Anno 2012 telt de Sociëteit ongeveer achtduizend leden, verspreid over ruim honderd gemeenten. De meeste van deze gemeenten liggen in Friesland, Groningen en Noord-Holland.

Een leuk detail is dat de doopsgezinde identiteit al decennia wordt verwoord in een slogan: 'Dopen wat mondig is; spreken dat bondig is. Vrij in 't christelijk geloven; daden gaan woorden te boven'. Deze tekst staat op het bekende doopsgezinde wandbord; een sierbord in blauwe en witte kleuren. In veel doopsgezinde kerken (doopsgezinden noemen hun kerken vermaningen) hangen deze borden. Het komt er op neer dat het doopsgezinde geloof een actief geloof is. Niet teveel gepreek, maar handen uit de mouwen!

Het Apostolisch Genootschap

De meest onbekende vrijzinnigen zijn de apostolischen. Lange tijd waren zij een beetje naar binnen gekeerd wat niet wil zeggen dat zij een onbetekenende groep vormen. Met haar ruim zestienduizend leden en vele actieve vrijwilligers zijn ze een levendige club. Daarnaast is de gemiddelde leeftijd van de leden het laagst van alle vrijzinnige groepen. Verreweg de meeste doopsgezinden zijn op leeftijd, bijna de helft van de apostolischen is jonger dan vijftig jaar.

Apostolischen zijn verspreid over Nederland in vijfenzeventig lokale afdelingen, variërend in grootte. Leiden telt bijvoorbeeld ruim zeshonderd apostolischen maar de meeste afdelingen tellen tussen de honderd en tweehonderd leden.

Het Apostolisch Genootschap ontstond in 1951 na een kerkscheuring. Rond 1830 ontstond in Groot-Brittannië de Katholiek Apostolische Kerk en tegen het einde van de negentiende eeuw waren ook in Nederland apostolischen actief. Deze apostolischen waren orthodoxe gelovigen en konden flink met elkaar ruziën. Dat blijkt wel uit hun geschiedenis: in een

periode van enkele decennia volgen verschillende kerkscheuringen elkaar op. De scheuring van 1951 was niet de laatste maar wel de meest rigoureuze. Want Het Apostolisch Genootschap dat hier uit voortkwam, schudde haar orthodoxe identiteit definitief van zich af. Het Apostolisch Genootschap presenteerde zich als een religieus-humanistische geloofsgemeenschap, een vrijzinnige geloofsgemeenschap dus.

Alle apostolische kerken hebben een kenmerkende hiërarchie. Aan het hoofd staat namelijk een apostel (of meerdere apostelen). In de orthodoxe kerken is deze apostel ook echt een verheven persoon, haast een goddelijk iemand. Bij de vrijzinnige apostolischen is dat absoluut niet het geval. Daar is de apostel gewoon het hoofd van de gemeenschap. Hij is voorzitter van het bestuur en eindverantwoordelijk voor de geestelijke verzorging. Hij heeft geen goddelijke kenmerken maar is een mens van vlees en bloed.

Remonstrantse Broederschap

De geschiedenis van de Remonstrantse Broederschap is iets korter dan die van de doopsgezinden. De Broederschap werd opgericht in het begin van de zeventiende eeuw en daar ging een groot theologisch conflict aan vooraf.

Een groep theologen binnen de gereformeerde kerk (de staatskerk) pleitte voor meer geloofsvrijheid binnen de kerk. Zij wilden niet vastgeketend worden door belijdenisgeschriften waarin alles vaststaat. Dit zorgde voor onrust in de kerk en in de samenleving. In verschillende plaatsen braken relletjes uit met doden tot gevolg. Het kon zo niet langer doorgaan en dus greep de overheid in: zij riep een kerkelijke vergadering bijeen, een synode. Die vond van 1618 tot 1619 plaats in Dordrecht en moest een einde maken aan de theologische discussie.

De behoudende gelovigen binnen de kerk wonnen deze strijd. De opvattingen van de theologen die bekend waren komen te staan als remonstranten werden veroordeeld. Zij

moesten hun ideeën herroepen onder dreiging van flinke straffen. Niet alle remonstranten bogen echter het hoofd. Zij verlieten de kerk en richtten in 1619 de Remonstrantse Broederschap op.⁵

Net als de doopsgezinden werden ook remonstranten lange tijd vervolgd en tenslotte gedoogd totdat zij in de negentiende eeuw ook gelijke rechten kregen. In diezelfde tijd ontwikkelde de Broederschap zich tot vrijzinnig kerkgenootschap – deze ontwikkeling loopt parallel met die bij de doopsgezinden die in dezelfde tijd voor de vrijzinnige koers kozen.

Tegenwoordig telt de Remonstrantse Broederschap ongeveer zesenvijftighonderd leden verspreid over vierenvoertig gemeentes.

Vereniging van Vrijzinnige Protestanten

De Vereniging van Vrijzinnige Protestanten (VVP) is geen kerk maar een beweging binnen de Protestantse Kerk. Voor de vorming van de Protestantse Kerk in 2004 was het een beweging binnen de Hervormde Kerk en heette het daarom de Vereniging van Vrijzinnige Hervormden (VVH).

De landelijke vereniging is opgericht in 1913 als tegengeluid voor de opkomende orthodoxie in de kerk. Regionale en provinciale organisaties van vrijzinnigen bestonden al voor 1913.

Lange tijd was de VVH/VVP een strijdbare organisatie die moest vechten voor haar plaats binnen de kerk. De orthodoxie was namelijk sterk en wilde het liefst alle vrijzinnige opvattingen de kerk uit bonjournen. Tegenwoordig zijn de scherpe randjes er wel een beetje vanaf en hebben orthodoxie en vrijzinnigheid hun vaste plaats gekregen binnen de kerk.

Af en toe laait de strijd nog wel eens op. Dat gebeurde in het proces naar de vorming van de Protestantse Kerk. De nieuw te vormen kerk moest een kerkorde krijgen en zowel de

orthodoxie als de vrijzinnigheid probeerden hun stempel op deze kerkorde te drukken.⁶ Heel recent laaide de oude strijd op rondom de VVP-dominee Klaas Hendrikse, bekend van zijn boeken *Geloven in een God die niet bestaat* en *God bestaat niet en Jezus is zijn zoon*. De orthodoxie probeerde van alles om Hendrikse de kerk uit te krijgen, maar zonder resultaat.

De religieuze strijd van vroeger deed de VVH/VVP misschien goed, want in de eerste helft van haar bestaan was zij een bloeiende en grote organisatie. De vereniging is nu klein en telt ongeveer tweeduizend leden (ter vergelijking: de Protestantse Kerk telt in totaal twee miljoen leden). Dat ligt misschien meer aan de organisatievorm dan aan de vrijzinnigheid. Uit onderzoek blijkt namelijk dat zo'n honderdvijftigduizend leden van de Protestantse Kerk gerekend kunnen worden tot de vrijzinnigheid⁷ maar al deze mensen voelen geen behoefte om lid te worden van de vereniging.

Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB

Net als de VVP is ook de NPB geen kerk. De NPB is een geloofsgemeenschap en wil zich nadrukkelijk niet als kerk profileren. Oorspronkelijk is de NPB ook niet opgericht met het doel om een kerk te vormen. Het moest een vrijplaats zijn voor vrijdenkers. Dat neemt niet weg dat de NPB in de jaren een kerkelijk uiterlijk heeft gekregen.

De NPB is onder de naam Nederlandse Protestantenbond opgericht in 1870, ongeveer in dezelfde periode dat remonstranten en doopsgezinden vrijzinnig werden. Het moest geen kerk zijn maar een vrijplaats voor niet-kerkelijken en kerkelijken. Iedereen die vrijzinnig dacht, was welkom. Dat betekende ook dat een hervormd kerklid gewoon lid kon worden van de NPB. Dat klinkt misschien niet vreemd maar in principe is het niet gebruikelijk om lid te zijn van meerdere kerken.

Dit ideaalbeeld van een soort ontmoetingsplek

veranderde langzaam in een vrijzinnige kerk met kerkgebouwen en zondagse diensten. Net als de vorm veranderde ook de naam. Niet langer Nederlandse Protestantenvbond maar Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB.

Overigens is de NPB op dit moment weer sterk in beweging. De geloofsgemeenschap voert een discussie over de toekomst want de huidige trend veroorzaakt problemen. Ze kampt met terugloop van financiën en er zijn steeds minder leden. Momenteel zijn het er nog iets meer dan vierduizend maar de vergrijzing is een feit. De discussie richt zich op de vraag of andere organisatievormen nodig zijn. Vormen die beter passen bij de huidige tijdsgeest. De naam NPB is ook onderwerp van debat. De afkorting is allang geen verwijzing meer naar de Nederlandse Protestantenvbond en is eigenlijk niets meer dan drie letters, die ook al worden gebruikt door de Nederlandse Politiebond, de Nederlandse Poolbiljart Bond en het Nederlands Publiciteitsbureau. Een alternatieve en meer uitnodigende naam is Vrijzinnigen Nederland. Het laatste woord in deze discussie is echter nog niet gesproken...

Krimp

Ik meldde het al bij de NPB: krimp, minder leden. Vrijwel alle kerken in Nederland hebben er mee te maken. Die krimpen al decennia, met uitzondering van evangelische kerken en enkele zeer orthodox-gereformeerde kerken waar het nog gebruikelijk is om veel kinderen te krijgen.⁸

Ook vrijzinnige kerken kampen met dit probleem. De krimp is in deze hoek bijzonder fors. Pakweg dertig jaar geleden waren de vijf vrijzinnige geloofsgemeenschappen nog grote en sterke organisaties. Nu zijn het nog maar kleine groepjes en is het overgrote merendeel van de leden op leeftijd. Aanwas van nieuwe (en jonge) leden is er nauwelijks dus rijst af en toe de vraag op: wie neemt het stokje over? 'Vrijzinnigen hebben geen kinderen', roepen meer orthodoxe gelovigen spottend. Het